

DUES RELACIONS: LA DEL DR. PITTALUGA AMB VILA-SECA, I LA DEL DR. CARBONELL AMB CALDES DE BOÍ.

J. M. Sánchez Ripollès

Malgrat ésser dues relacions tan llunyanes una de l'altra i d'èpoques diferents, les estudiem juntes perquè totes dues fan referència a l'aigua com a font de salut o de malaltia.

El *Servei Tècnic del Paludisme*, organisme de la Mancomunitat, endegà a partir de 1917 una sèrie d'investigacions sobre el paludisme. Aquest servei pertanyia llavors a la Secció de Ciències de l'*Institut d'Estudis Catalans*. El seu director era el Dr. Pittaluga, el qual havia iniciat els tràmits necessaris per a convertir-lo en un servei d'estudis sanitaris, objectiu que aconseguí l'any següent. A mesura que les seves funcions s'hipertrofiaren, l'esmentat servei va anar separant-se de l'Institut i passà a estar en dependència directa de la Mancomunitat (1920). Tot això i el que ve a continuació ho he extret del llibre, publicat per la Mancomunitat de Catalunya, *Treballs del Servei de Sanitat. 1917 a 1921*. (Vol. 1. Barcelona. Palau de la Generalitat. 1922)

Hi havia llavors tres grans focus de paludisme a Catalunya: el del delta de l'Ebre, el de Salou i el de la conca del Ter. El de Salou era molt limitat territorialment parlant, però molt actiu. Per a poder resoldre el greu problema de salut pública que representava es requeria una forta inversió econòmica. Desde l'any 1916 hom seguia al servei tècnic, de prop, aquest problema, que es situava a la part baixa del terme municipal de Vila-seca. Els metges, alguns, d'aquell rodal ja se n'havien ocupat els anys anteriors. Així: el Dr. A. M. Gibert n'havia fet una referència clara el 1891 a la seva obra *Topografia mèdica de Vila-seca de Solcina*. També el Dr. Andreu, metge d'aquesta població, i el Dr. Frias, de Reus. Tots dos havien emplenat aquells anys pàgines i pàgines que no parlaven d'altra cosa.

A les sèquies i clots d'aigua, s'hi desenvolupaven amb gran facilitat les larves del mosquit transmissor del paludisme; tots els estius apareixia en aquell indret, de forma

indefectible, la malaltia; a vegades ho feia en forma de petites brotades epidèmiques que s'escampaven per Vila-seca, per les cases i masies de l'anomenat "camí dels emprius" o al llarg de la línia del ferrocarril, entre aquell camí i el "dels estanyets". Més al nord, aquest territori palúdic arribava fins a les llacunes de Montoliu, les quals estaven separades de l'altre territori per una munió de petites elevacions que acaben formant el cap de Salou. Els habitants de Vila-seca i voltants s'havien proposat feia algun temps convertir Salou en un lloc d'estiuatge; per aquesta raó, en 1915, havien iniciat les seves autoritats alguns procediments que hi servissin de prevenció del paludisme, com ara la protecció amb xarxes metàl·liques de les cases situades en plena zona palúdica, així com el tractament preventiu de la població mitjançant l'ús de sals de quinina. Tot plegat abastava una superfície d'un quilòmetre de llargària per mig d'amplada, la qual estava situada, de nord a sud, entre l'anomenat caseriu de Salou i els estanys del peu d'una muntanya on hi havia les ruïnes d'un llatzaret, i d'oest a est, entre la línia fèrria i el mar. En aquest petit territori, hi vivien 228 persones. El Servei escollí algunes cases que necessitaven una protecció especial. Eren cases habitades per persones que, segons els tècnics, estaven més preparades per a seguir els consells sanitaris. Foren aquestes: "la caseta del pas a nivell, la de Burguera, casa dels sucres, casa de Salvador Ferran, casa de Vicens Tauler, i el pis segon de la casa de D. Carles Roig".

El problema quedà plantejat de la següent manera:

1. Tractament preventiu de tots els habitants amb quinina, durant un mínim de 3 anys.
2. Drenatge de totes les sèquies, especialment de l'anomenada "major".
3. Terraplenar els grans estanys, i transformar-los en terres agrícoles.

Com que els mitjans econòmics del Servei eren limitats, aprofitant les disposicions d'una llei recent – de juliol de 1918 –, es constituí un organisme provisional format per personalitats que ja havien estat consultades pel Dr. Pittaluga amb anterioritat. Eren: D. Carles Roig, D. Robert Grau, D. Ciriac Bonet, D. Josep Simó, D. Lluís Massó, D. Alexandre Frias, i D. Modest González. Tots aquests senyors, de forma desinteressada, s'organitzaren en forma de corporació oficial per tal d'encarregar-se de les obres.

La segona relació de què tracta aquesta comunicació és la que establí el Dr. Francesc Carbonell i Bravo amb Caldes de Boí. Qui fou mestre de Mateu Orfila escrigué un estudi sobre les aigües d'aquest balneari pirinenc l'any 1832. L'escrit es titulava així: *Memoria químico-médica de las aguas minerales de Caldas de Bohy*; el publicà a Barcelona, a la impremta de la viuda de D. Antoni Brusi.

Comença l'estudi elogiant el bisbe d'Urgell, D. Fr. Simon de Guardiola, per la protecció que dispensava al santuari de Caldes de Boí. A continuació, fa una introducció al tema de les aigües minerals com a mitjà terapèutic. El Dr. Carbonell s'hi manifesta com a químic que era (era també metge i farmacèutic), i creu que en l'estudi de les aigües medicinals s'havien fet progressos a través del que llavors se'n deia "química pneumàtica", la qual féu avançar molt els coneixements sobre fluids gasosos.

Reconeix el Dr. Carbonell que, a Espanya, els estudis d'aquestes aigües no s'havien cultivat tant com a França o a Alemanya, però que tot i això no havien faltat químics il·lustrats que se n'ocuparen anys enrere. I cita el Dr. Francesc Sanpons, que

analitzà les aigües de Gavà i de Montcada. Referint-se a les de Boí, assenyala que són molt antigues i que sempre havien estat molt sol·licitades per part de malalts vinguts de l'Aragó, Catalunya i França.

L'edifici dels banys i la devoció a la Mare de Déu de Caldes, hi existien des d'abans de l'arribada a aquells llocs dels moros. A l'arxiu del santuari es trobaven documents del 1011, que corresponen –diu el Dr. Carbonell– a les actes de donació dels comtes d'Erl i a l'abat del santuari. El Dr. Carbonell afirma que li fou sol·licitat per l'anterior bisbe de la Seu d'Urgell, D. Francisco de la Dueña y Cisneros, que practiqués una rigorosa anàlisi d'aquelles aigües: *pasé a hacer el análisis por los reactivos al pie del manantial y, evaporando mucha cantidad de agua mineral, practiqué después en mi laboratorio el análisis de aquellos residuos cuyos resultados voy a publicar.*

Al capítol primer descriu la vall de Boí i la història dels banys de Caldes. Hi diu que a la riba del riu Tor oposada al santuari hi havia una font d'aigua molt freda i pura, la més pura que ell havia vist mai. Quant a la intensitat de fredor, rajava a 5 graus i mig del termòmetre de Reaumur, o sigui, era més freda que les de Suècia i Dinamarca, estudiades –diu– per Bergman. La seva puresa era tan gran que no es diferenciava de la de l'aigua destil·lada, ja que no s'alterava pels reactius. I era molt saludable, perquè contenia tot l'aire atmosfèric que correspon a l'aigua natural, cosa, segons ell, que no té la que procedeix del gel fos, la qual, tot i ser igual de pura, no és pas tan saludable. I cita com a exemple també la del Real Sitio de San Lorenzo, aigua que analitzà en 1811 en ocasió d'haver passat allí una temporada per a recuperar la salut (el Dr. Carbonell era llavors vocal del tribunal del protomedicat de Madrid).

En el segon capítol parla de les propietats de les aigües termals i de les sulfuroses; i en el tercer, es refereix concretament a les de Caldes de Boí. Diu que tant si hom beu aquestes últimes, com si les aplica a la pell, produeixen moviments del centre cap a la perifèria i exciten l'activitat lènguida dels fol·licles mucosos, cosa que provoca que cessin d'existir algunes afeccions molt rebels. No tenia el Dr. Carbonell cap dubte que es podien prendre aquelles aigües per a tractar diferents malalties, com ara afeccions cutànies i catarrals cròniques, l'asma humida, les congestions limfàtiques, les ingurgitacions de la bufeta i úter, les malalties del fetge, i diverses afeccions atòniques dels teixits muscular i fibrós. Hi afirma també que, segons el testimoni de metges eminents, aquelles aigües havien demostrat ser molt útils per a guarir úlceres cròniques i ferides d'armes de foc, però que la seva aplicació havia de ser calculada segons l'estat de l'individu i els seus òrgans.

Acaba el Dr. Carbonell aquest opuscle de 34 pàgines amb una llarguíssima nota a peu de pàgina en què diu que en la redacció de l'esmentat estudi havia seguit un plan molt diferent del seguit per altres autors quan indiquen que unes aigües determinades són bones per a una o altra malaltia, però no diuen com ni en quines circumstàncies.